

İŞÇİNİN SESİ

ÇEK-AL

Bütün ülkelerin
proleterleri birleşin!
Karkerên hemû welatan yekbîn!

5(1). Kongre'nin yolundan
komünist partisiyle silahlan!
Yıl:12, Sayı:288, 12 Ağustos 1985

İspanya'dan öğretici deneyler

İspanya'da faşizme ve çözümlüğüne ilişkin, özellikle, her iki dönemde de işçi hareketinin deneylerine ilişkin çok öğretici bilgiler içeren bu çalışmayı iki çek-al olarak vermeye başlıyoruz.

Memet Kurtalan

Biz bu yazıda, çeşitli yönleriyle İspanya'da faşizmi ele alacağız. Sendikalar alana, işçi hareketinin deneylerine daha çok ağırlık vereceğiz. Faşizmin çözümlüğü de tarihsel verileri ardarda koyarak, fazla söz eklemeyen yansıtmaya çalışacağız. Önce siyasal sisteme kısaca göz atarak başlayalım.

Franko'nun siyasal sistemi, yönetimin örgütlenişi

Rejimin muhaliflerinden Juan Fernondez Figueras, Franko için, şöyle yazmış: "Bütün kartlar onun elindedir. O siyaset yapmaz, siyasetin ta kendisidir." Bu, Franko faşizminin iktidar bloğu içindeki güç dengelerinin özlü bir anlatımıdır.

Franko'nun iktidar bloğu İç Savaş'ı kazanan koalisyondaydı. Falanjistler, Alfonsin monarşistleri, Katolik Eylem'ciler ve Carlist'ler İç Savaş'ta Franko etrafında birleşmişlerdi. Daha sonra Franko, bütün bu gurupları *Movimento Nacional* (Milli Hareket) denilen bir çatı altında toplandı. Bu, bir çeşit "parti"ydi.

Hükümet, *Movimento* içinde değişen güç dengelerine göre oluşurdu. Zamanla hangi gurupların hangi bakanlıkları elinde tutacağına ilişkin eğilimler de belirdi. Sonra, her korporasyonun hükümette temsil edilmesine özen gösterildi.

Franko bakanları ve devlet aygıtındaki kilit yöneticileri atama-azletme yetkisini elinde tutuyordu. 1972 yılına dek kendisi yürütmenin doğrudan başı olarak kaldı. Bu tarihe kadar bir başbakan atamamıştı. Hem devlet, hem hükümet başkanlığını yanyana yürüttü.

Hükümet başkanlığı fakat kendini hiçbir zaman yürütmenin ortak sorumluluğuyla bağlamadı. Hükümetin bazı eylemleri, halk yığınlarında, dolayısıyla iktidar bloğunda hoşnutsuzluk yaratırsa, güç dengelerinin değiştiğine hükmeder ve kendisinin yıpranmasına yol vermeden derhal ilgili bakanı azlederdi. Hükümet, Franko ile iktidar bloğu arasında bir çeşit

volan kayışı işlevi görürdü.

Franko, zaten, hiçbir gurubun ya da kişinin fazlaca sivrilmesine müsaade etmezdi. Biraz fazlaca parlayan bakanın bir gecede siyasal hayatına son verildiği çok oldu.

1950'ye gelindiğinde, rejim belli bir stabilizasyona girdikten sonra, Franko, orduyu bilinçli bir biçimde siyasetten uzaklaştırdı. Hükümetteki ordu temsilcilerini azaltarak daha çok devlet bürokrasisine yaslanmaya başladı. Böylece, iktidar koridorlarına yükselişinin tipik modeli şöyle oldu. Geleceğin bakanı, üniversitede parlak bir derece yaparak işe başlardı. Daha sonra, devlet bürokrasisinin imtiyazlı bir kolunda ya da akademik kariyerde basamakları çıkardı. Bundan sonraki aşama, herhangi bir devlet örgütünde genel müdürlüğe, valiğe ya da rektörlüğe yükselip, Franko'nun gözüne girmeyi beklemek olurdu.

Franko, yasama erkinin kullanımında, yalnızca fikir belirtme yetkisi olan *Cortes*'den yararlanırdı. *Cortes*, yani danışma meclisi, 1942'de devreye girdi. 1946 ve 1966'da kuruluşunda bazı değişiklikler yapıldı. Faşizm çözülmeye başladıktan epey sonra, 1966'da, liberalleşme gösterisi olarak çıkartılan anayasa karikatürü Organik Devlet Yasa'sına göre *Cortes*'in kuruluşu şöyle oldu: 564 üyeli *Cortes*'in %19'u, yalnızca aile başkanlarının ve evli kadınların oy verme hakkı olduğu "genel seçim"le gelecekti. Üyelerin %53'ü *Movimento*, dikine sendikalar ve yerel otoritelerce "seçilecekti". Geriye kalan %28'i de Franko "seçilecekti".

Endüstri ilişkilerindeki korporatif düzenleme

Franko faşizmi altında toplumdaki değişimleri çözümleyebilmek için, sınıflararası güç dengelerinin en yanılmaz bir göstergesi olan endüstriyel ilişkilerin durumunu incelemek gerekiyor. Bunun için de Franko faşizminin nasıl bir endüstriyel ilişki öngördüğüne bakalım.

Franko'nun yasal sisteminin çekirdeğini oluşturan 1938 tarihli çalışma yasası

Fuero de Trabajo, 1927 tarihli İtalyan *Carta del Lavoro* ile 1933 tarihli Portekiz *Estatuto do Trabalho Nacional*'ın bir benzeriydi. Yasa öngördüğü sendikaları şöyle tanımlıyordu:

"Dikine sendikalar, devletin denetimi altında hiyerarşik olarak örgütlenmiş korporasyonlardır. Kumanda kademeleri münhasıran Falanj militanlarından oluşturulur... Sendikalar devlet hizmetinde birer araçtır... Üretimi aksatan herhangi bir bireysel ya da toplu eylem devlete karşı işlenmiş bir suçtur."²

Dikine sendikalar emek ve sermayeyi aynı çatı altında topluyordu. Böylece ekonomik faaliyetin farklı yönlerini temsil eden tarafların uyumlu çalışması hedefleniyordu! Falanj militanlarının kumanda kademesini tuttuğu dikine sendikalar bürokrasisi, patron, menecer tarafının istemlerini aşağıya direktif olarak indirirdi. Ama buna karşılık işçilere bazı sosyal yararlar da sağlardı. Bunlardan en önemlisi, grev yasağını tazmin etmek için verilen iş güvencesiydi. Çeşitli tazminatlar ve bürokratik işlemlerden ötürü işçi çıkarmak zor ve pahalıydı. Pratikte, işçi, yalnızca "yıkıcı faaliyeti" saptanırsa işten atılabiliyordu.

Endüstriyel ilişkileri belirleyen bir başka uygulama da, işkolu çapında bütün ücretlerin çalışma bakanlığınca saptanması ve bu saptamanın bağlayıcı olmasıydı.

Bu sistem, işçi hareketinin ezilmişliği koşullarında 1950'lerin ortalarına kadar fazla yara almadan sürdü. Belli bir stabilizasyon ve "çalışma barışı" sağladı. Ne var ki, bu yıllardan sonra yaşamda *de facto* belirlemekte olan endüstriyel ilişkilerle dikine sendikalar sistemi arasında yavaştan bir açıklık doğmaya başladı.

1956'da çıkarılan iki kararname, endüstriyel ilişkilerdeki değişimleri resmileştiren ilk çözümler belirttilerdi. Bu kararname, fabrika yönetimlerinde, işçilerle gayri resmi anlaşmalara gitmede bazı manevra olanakları sağlıyordu.

Yaşam ittikçe peşinden yeni düzenlemeler de geldi. 1958'de toplu pazarlığa

göz yumulacağı ve grevlere karşı resmi tutumun yumuşatılacağına ilişkin imâlar yapıldı. Daha da önemlisi, dikine sendikaların fabrika içindeki görevlilerinin seçimle işbaşına geleceği ilkesi kabul edildi. Böylece, endüstriyel ilişkileri düzenleyen korporatif kurumların krizi geri döndürülemez bir safhaya girdi.

Dikine Sendikalar - İşçi Komisyonları

Franko faşizminin öngördüğü endüstri ilişkilerini işçi sınıfı hiçbir zaman kabul etmedi. İşçi hareketinin İç Savaş'tan sonraki ezilmişlik yılları hiç de öyle sessiz-sedasız geçirtilen bir dönem olmadı.

İşçi hareketinin ezilmişliği dedik. Önce fabrikada bunun ne anlama geldiğini bir örnekle açalım. Bir işçi lideri, 1976'da, eski günleri şöyle anlatıyor:

"Biliyor musunuz, işçiler o zamanlar bir mektuba imza koymaktan bile korkuyorlardı. Hem de siyasal hiçbir yanı olmayan, tamamıyla ekonomik istemler taşıyan bir mektuba. 1960'ların başlarında bile imza atmak tehlikeli sayılıyordu. O zamanlar işler şimdiki gibi değildi. Düşünün, 1955'de benim fabrikam *Isodel*'de ortada dolaşan bir mektubun son cümlesi şöyleydi: 'Eğer istemlerimizi çok düşüncesizce bulursanız, lütfen bizi affediniz!' İstediklerimiz de birşey olsa bari. Servis otobüsü şurda değil de burda dursun gibilerden şeylerdi."³

Şaka değil, ülke, her iki taraftan bir milyon kişinin öldüğü İç Savaş'ın güçlü etkisi altındaydı. Dahası İç Savaş'ın bittiği 1939'dan, stabilizasyonun sağlandığı 1950 yılına dek insan avı sürmüştü. Bu yıllar arasında 50 bin anti-faşist — bu rakamın 300 bin olduğunu söyleyenler de var — hapishanelerde, çalışma kamplarında, idam sehpalarında, suikastlerde, sokak çatışmalarında, dağlarda gerilla savaşında can vermişti. 1939 temmuzunda İspanya'yı ziyaret eden İtalya Dışişleri Bakanı Kon Galeazzo Ciano'nun raporuna göre, yalnızca Madrid'de hergün 200-250 kişi ölüm mangalarının önüne

diziliyordu.

"Lütfen affediniz"i bütün bunların ışığında değerlendirmek gerekiyor. Ne olursa olsun, sınıf soruna çözümler arıyor. İş ve yaşam koşullarındaki gerilemeyi bir yerlerde tutabilmek için fabrika yönetimlerine, çevrede hatırı sayılır kişiler, papazlar, yaşlı işçiler eliyle mektuplar yollanıyor. Ne elde edilebildiği fazla önemli değil. Önemli olan sınıf hayata küsmüyor, arayışlarını sürdürüyor. Arada bir, tekil ve rastlantısal çıkışlar biçiminde de olsa, rejimin boşluklarını yokluyor. Örneğin, 1 Mayıs 1947 Bibao grevleri, Mart 1951 Barselona kitle ulaşım araçları grevi, 1956 baharında yığınsal grev girişimleri iz bırakıyor.

İspanya işçi sınıfının o gerçekten tarihsel örgütlenme biçimi olan *İşçi Komisyonları* (*Comisiones Obreras*) işte bu savaşların içinden çıktı. *İşçi Komisyonları*, fabrikada güven biriktirmiş öncü işçilerin adeta içgüdüsel olarak oluşturdukları, gayri resmi bir iç örgütlenmeydi. Çoğu kez bir adı da olmazdı. Öncü işçiler, sınırları belli bir hedefe ulaşmak, belli bir eylemi kotarmak için yanyana gelirlerdi. İş bittikten sonra *Komisyón* dağılırdı ama dirsek teması sürerdi.

İşçi Komisyonları'nın ilk olgunlaşma belirtmeleri 1956'da Asturyas bölgesi *La Camucha* kömür ocakları grevinde görüldü. *Komisyón* deneyi, çok güçlü bir sınıf geleneği olan Asturyas madencileri arasında tuttu. 1962-64 grevlerinden sonra *İşçi Komisyonları* kalıcılığı ve bütün işçi yataklarına bir efsane gibi yayıldı. Artık her ileri işçi kendini *Komisyón*'dan sayıyordu.

Yukarıda, rejimin endüstriyel ilişkilerdeki devininin ipini elden kaçırmamak için 1956 ve 1958'de yasal değişiklikler yaptığını söylemiştik. Böylece dikine sendikaların hayattan kopmuşluğu giderilecekti. Fabrika temsilcilerinin seçimle işbaşına geleceği ilkesinin kabulüyle yaşamda *de facto* oluşan gayri resmi işçi aktiflerinin dikine sendika hiyerarşisinin içine emilmesi hedeflenmişti. Oysa bu "hiç istenmedik" açınımlar getirdi. *İşçi Komisyonları*, dikine sendikaya temsilci seçiyoruz diye artık açık-legal toplantılarda oluşturulur oldu. Böylece, *İşçi Komisyonları*, dikine sendikaların resmi görevlileri olarak daha geniş işçi yığınlarına seslenme olanağı buldu.

İşçi Komisyonları ve öteki sendikal örgütlenme girişimleri

İç Savaş öncesinde İspanya işçi sınıfının iki büyük sendikal örgütlenmesi vardı. 1.444.474 üyeli *Union General de Trabajadores* (UGT) sosyalistlerin, 1.577.547 üyeli *Confederacion Nacional de Trabajo* (CNT) anarşistlerin etkinliğindeydi. Komünistlerin sendikal alandaki gücü zayıftı.

İç Savaş'tan sonra anarşistler silindi. Ancak 1976'da marjinal bir gurup olarak ortaya çıkabildiler.

İç Savaş yenilgisinden sonra sosyalistler bir türlü yeni koşullara ayak uyduramadılar. Örgütsel devamlılık tezini ileri sürerek UGT'nin illegal örgütlenmesini savundular. Bu onlar için büyük bir tarihsel hata oldu. Gizli sendikalarda ısrar etmeleri, hayatın içinden fıskıran *Komisyónlar*'dan dışılanmalarını getirdi. Sosyalistlerin asıl yıkımı da bu oldu. UGT'nin yeniden yükselişi Felipe Gonzalez gibi sosyalist liderlerin 1972'de ülkeye girip örgütü toparlamasıyla başladı.

Komünistlerin sendikal taktiği, *Partido Comunista de Espana* (PCE) liderlerinin 1948 Eylülünde Stalin, Motolov ve Suslov'la yaptıkları toplantıda biçimlendi. Bu toplantıda, İspanyol komünistlerine, gerilla savaşını bırakmaları, öteki guruplarla bağlaşıklık içinde demokratik platformlar yaratmaları ve legal kurumlara girmeleri önerildi.*

Komünistler iki koldan çalıştılar. Bir yandan, 1960'lara gelindiğinde komünistlerin de OSO diye bilinen bir gizli

sendika örgütlenmesi vardı. Öte yandan da *İşçi Komisyonları* içinde çalışıyorlardı. Belki tek ata oynamak istemeyişlerinden, belki bazı yerel özgüllüklerden ötürü bu böyleydi. Ama 1962-64 grevleriyle hayatın gidiş yönünün *İşçi Komisyonları*'ndan yana olduğu kesinlikle açığa çıkınca, PCE, gizli sendika çalışmalarını tamamıyla terkedip vargüçüyle *Komisyónlar*'a dalma akıllılığını gösterdi.

PCE'nin *İşçi Komisyonları* taktiği ona paha biçilmez değerde olanaklar açtı. Bu taktiği, *Komisyón* liderlerinden Julian Ariza şöyle özetliyor:

"Resmi sendika seçimlerine katılıp onun bina ve maddi olanaklarından yararlanmayı savunduk. Bunu, resmi sendikanın yapısını, ilkelerini ya da hiyerarşisini kabul ettiğimizden değil, işçi demokrasisinin hayata geçmesini kolaylaştırmak için yaptık. Bu alanda legalitenin kullanılması, hem sendikal hakların yaşama geçirilmesi, hem de, aynı zamanda, resmi çerecevenin reddedilmesi demek oluyordu."⁴

Resmi sendika içinde çalışmak, işçi hareketi için canalıcı önemi olan birçok bilgiye ulaşma olanağını sağlıyordu. İşverenin parasal durumu, siparişleri, rasyonelleşme ve üretim planları, hükümet kararnameleleri birinci elden öğreniliyordu. Sonra, resmi sendika görevlisinin ayda 40 iş saatini sendikal çalışmaya ayırma hakkı vardı. Fabrikanın her bölümünde engellenmeden dolaşabilir, her işçiyi konuşabiliirdi. Böylece, haberleşme ve siyaset iletmede kilit görev görürdü. Dahası her teksir makinesinin polise kayıtlı olduğu İspanya'da sendikanın makinesini ve duyuru panosunu kullanmak büyük olanaktı.

Komünistler bu yoldan yürüdüler, işçiyi çok sıkı bağlar kurdular ve günlük sendikal çalışmada muazzam deneyim biriktirdiler. İç Savaş'tan kalma sendika kadrolarının çok olmayışı bir bakıma avantaj oldu. Böylelikle, kadroların koşullara uyum sağlama sorunuyla pek uğraşmadan, doğrudan doğruya hayatın içinden zaten koşullara uygun kadrolar çıkardılar.

İşçi Komisyonları içinde komünistlerin yansısı iki Maocu örgüt, bazı anarşist unsurlar ve bağımsızlar vardı. PCE, sosyalistlerin de temsil edilmesinden yanaıdı. Anlaşıldığına göre, komünistler bu uğurda çok taban tepmişlerdi:

"İşçi hareketinin bu yeniden örgütlenişi içinde üçüncü güç, yani sosyalistler eksikti. *Komisyónları* genişletmek istiyoruz ama sosyalistler ortalıkta görünmüyorlardı. Camacho'yla ben, sokaklarda fellik fellik sosyalist arıyorduk.** Madrid kazan biz kepçe sosyalistlerin peşindeyiz! Fakat bu çözülmesi zor bir sorundu. Çünkü sosyalistler İç Savaş'ta büyük darbe yemişlerdi. Yanlış anlamayın, onlar daha ağır teröre uğratıldı demek istemiyorum. Biz zaten bir avuç komünist sendikacıydık. Onlar çoktu ve payları da ona göre oldu. Bütün UGT darmadağın edilmişti. Ama UGT tükenmemiştir. Ve öyle sanıyorum ki, pek çok kişi, özellikle partideki birçok yoldaş bunu anlayamadı. UGT orada,

* 1943'de Stalingrad savunması sırasında komünistler ile anarşistlerin bir bölümü gerilla savaşına başladılar. 1943-51 arasında 5.548 gerillacı (*bandoleros*) öldürüldü. Gerillalara destek olan 19.407 kişi tutuklandı.

** Marcelino Camacho, *İşçi Komisyonları*'nın efsanevi lideridir. Camacho, 1943'de, Tangier emek kampından Cezayir'e kaçtı. Cezayir'de komünist partisinin sendikalar görevlisi olarak çalıştı.

1957'de İspanyol otoriteleri, Camacho'ya İspanya'ya giriş izni verdiler. Camacho, *Perkins Hispania* fabrikasında iş buldu. Metal işçileri arasında *Komisyón* örgütlenmesine girişti.

1966'da Çalışma Bakanlığına 30 bin işçinin imzasını taşıyan dilekçeyi veriler arasındaydı. Derhal tutuklandı, isten atıldı. Tutukluluğu kısa sürdü ama bir yıl sonra tekrar hapse düştü. 60 bin işçinin gösterisi sonucu serbest bırakıldı. Daha sonra böyle defalarca hapse girip çıktı.

1976 temmuzunda *İşçi Komisyonları*'nın Barselona'da yapılan gizli toplantısında genel sekreter seçildi. İki kez PCE sayılabı olarak meclise girdi. 1981'de sendikal işlere daha fazla zaman ayırabilmek için sayılabı bıraktı. Bazı yorumcular, *İşçi Komisyonları*'nın PCE'nin azalan prestijinden etkilenmemesi için bunu yaptığını söylüyorlar.

kafalarda duruyordu. Evet, UGT dağılmıştı ama muazzam bir potansiyel güç olarak duruyordu. Ve şimdi bu potansiyel güç uyanıyor. Başka türlü UGT'nin bu yükselişini anlamak mümkün değildir."⁵

Bir *Komisyón* liderinin 1976'da söylediği bu sözler, Franko'nun yatağa düştüğü son yıllarda UGT'nin hızla toparlanışının nedenlerinden birini de açıklıyor.

Peki, sosyalistler daha önce nerelerdediyler ve *Komisyónlar*'a neden katılmamışlardı?

Ülke içindeki UGT kadroları dağınıktı. Yurtdışında muhacirleşen liderlik, açıkça pusuya yatmış, örgütlenmek için elverişli koşulları — Franko'nun ölmesi filan gibi (!) — bekliyorlardı. Militanlardaki eski günlerin özlemlerini sömüren "örgütsel devamlılık" tezi, ülkede ciddi bir çalışma yapmanın da kılıfı oluyordu. Çünkü ciddi bir çalışma yapmak ancak *İşçi Komisyonları*'na girmekle mümkündü. Fakat bu, eski "parlak konumların", UGT düşüncesinin terkedilmesi demek olurdu. Sosyalistler, bir UGT liderinin yanıtından da anlaşılacağı gibi, *Komisyónlar*'da çalışmamaya siyasal gerekçeler buldular ama galiba "duygusal nedenleri" de vardı.

"Resmi sendika seçimlerinin boykot edilmesi için çalıştık. *İnanın ki, İç Savaş'ta ağır darbe yememiz gibi duygusal nedenlerle yapmadık bunu*. Resmi sendikaların rejimin temel direği olduğuna, işçi hareketini baskı ve denetim altına almak için kurulduğuna inanıyorduk.

"Sızma taktiği ve 'entirizm', resmi sendikaları dolayısıyla rejimi güçlendirdi. Bizim taktiğimiz, resmi sendikaları boşaltıp yalnızca kabuklarını bırakarak, işçilerin gerçek temsilcisi olacak fabrika komitelerini kurmaktı."⁶ (abç)

UGT, uzun süre yurtdışından dante-lâli örgütlenme modelleri yapıp yapıp işçi sınıfına sundu. Ama bir kez hayattan kopmuştu. Bu kopmuşluk, UGT programına da yansdı. UGT'nin, yani sendikanın programı parti programı gibi birşeydi. Programda kapitalizmden sosyalizme varmak için nasıl ekonomik reformlar yapılacağı, sırasıyla hangi tekellerin millileştirilmesi aşamalarından geçileceği, planlama ve kendi kendini yönetimin rolü vb. yana yakıla anlatılıyordu. Somut işçi sorunlarına ilişkin dış dokunur birşey yoktu.

Bir de *İşçi Komisyonları*'nın program niteliğindeki Mart 1966 tarihli dökümanına bakalım. Belgedeki en "büyük" teorik lâf hepsi hepsi şu kadarlık:

"Kapitalist sistem, sınıf savaşını yaratır ve koşullarını belirler. Bir kapitalist sosyo-ekonomik sistemde iki sınıfın çıkarlarının uzlaşmasının imkânı yoktur."⁷

Çok basit ama çok çarpıcı değil mi? Belgenin geriye kalan bölümünde iş saatleri, ücretler, hastalık, işsizlik, emeklilik sigortaları üstüne somut istemler yer alıyordu. Belli ki, savaşın içinde olmak, *İşçi Komisyonları*'na varoluş nedenini ve hayatta tuttuğu mütevazı yeri iyi kavratmıştı.

İşçi Komisyonları'nın faşizm altında işçi sınıfının tümünü kucaklamadaki başarısının bir nedeni de, günlük sorunlar uğrunda savaşımın, sınıfın geri kesimlerini hareketlendirmede oynadığı kaldırıp rolünü iyi değerlendirmesiydi. Örneğin, *Komisyónlar*, 1962-64 kömür ocakları grevinde şu "çok ekonomik" istemler için savaşım içinde önce madencilerin sonra da bütün sınıfın gönlünü kazanmıştı: Sıcak suyu olan sağlıklı yakanma yerleri, tünellerde daha çok istinad direği, daha az ve daha dikkatli dinamitleme, ocaklarda tozu dindirmek için su püskürtücü araçlar vb.

Son olarak, yurtdışındaki UGT önderliğiyle anlaşamayan ve *İşçi Komisyonları* deneyinden etkilenen bazı sosyalistlerin katoliklerle birlikte kurdukları *Union Sindical Obrera*'dan (USO) söz

etmek gerekir. USO, UGT ile *İşçi Komisyonları* arası bir örgütlenmeydi. Bir ara (1965-67) *Komisyónlar*'a girdi ama sendika içinde sendika çelişkisi doğduğu için ayrıldı. *Komisyónlar* gibi dikine sendika seçimlerine katılmayı sürdürdü. Pek fazla bir etkinlik sağlayamadı.

İşçi komisyonlarının örgüt anlayışı ve çalışma tarzı

İşçi Komisyonları, UGT ve USO gibi sınırları belli bir örgüt değildi. Tabanda gevşek bir örgütlenme anlayışıyla ve hareket tarzında çalışıyordu. Yerel örgütlerin otonomisi genişti. Üyelüğünün sınırları silikti. Daha doğrusu, *Komisyónlar*'ın çağrılanına kulak veren herkes doğal üye sayılıyordu:

"*İşçi Komisyonları*, bir sosyo-politik harekettir, örgüt değil, örgütlü bir harekettir. *Komisyónlar*'ın taktikleri bütün işçi sınıfınca benimsenmiştir. İnşaat sektöründeki son greve işçilerin %80'i katıldı. Bundan şu sonuç çıkar: Bu işçiler *Komisyónlar*'ın direktiflerini dinlediler, dolayısıyla onlar *Komisyón*'lardı. Çünkü, *İşçi Komisyonları*, yalnızca örgütlü öncü değil, aynı zamanda, savaşmak için yan yana gelen işçilerin ta kendisidir."⁸

İşçi Komisyonları, yasalar açısından ille galdi, gizli çalışmak zorundaydı. Ama gizlilik labirentlerinde kuruyup kalma tuzağına da düşmemeliydi. Bu durum, belli bir hesaplanmış riski göze almayı gerektiriyordu:

"Fabrika toplantılarının işçileri eğitmek, yığın eylemlerine hazırlamak için canalıcı önemi vardı. Böyle bir toplantı gizli olamaz. Peki bu toplantılarda kimler konuşacaktı? Tabii ki, her işin peşinden koşanlar, liderler konuşacaktı. Bunlar başını kuma gömmüş olamazdı ki! Dolayısıyla işçiler fabrika komisyonu üyelerinin kimler olduğunu aşağı yukarı bilirlerdi. Ama, bölge eşgüdüm komisyonu, işkolu ve işkolları arası komisyonu, ulusal sekreterlik bilinmezdi. Bu kademe-lerde çok dikkatli olmak zorundaydık. İlkemiz, üst organları korumak ama tabanda açık çalışmaktı."⁹

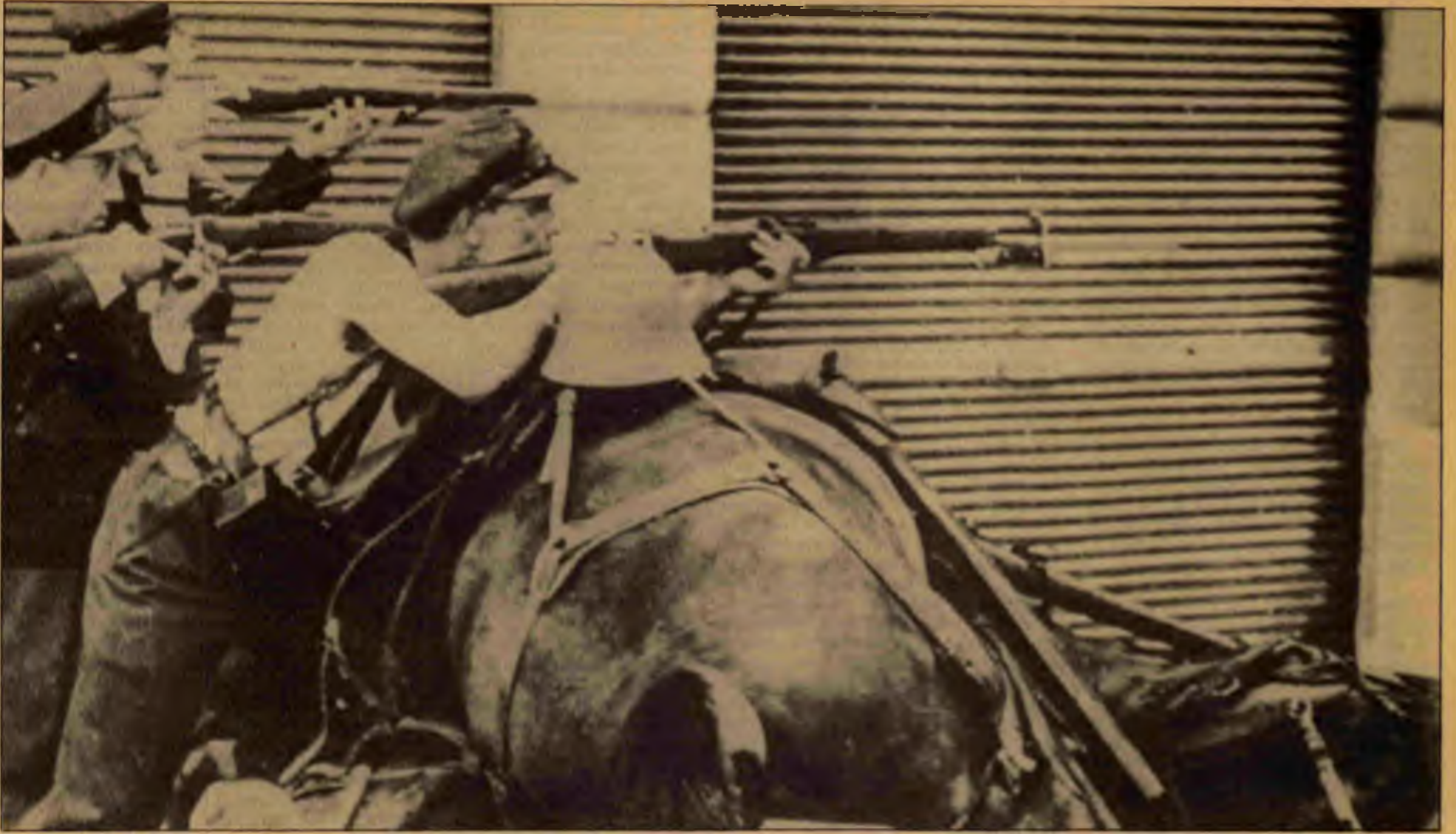
İşçi hareketinin durdurulamaz yükselişi (1960-1975)

1960'larda gelen ekonomik büyüme yılları, aynı zamanda işçi hareketinin kıran kırana grev savaşları içinde belini doğrulttuğu yıllar oldu. Bu savaşlar, iş ve yaşam koşullarını iyileştirici yönde somut kazanımlar getirdi. 1964-75 yılları arasında gerçek ücretlerde her yıl ortalama %7'lik artış elde edildi.

Grevlerin inatçı yayılışı karşısında, yüz-göz olmamak için, grevi vatan hainliği sayan 222 sayılı ceza yasasında 1965'de değişiklik yapıldı. Yeni formülasyona göre, ekonomik grevler *legalimsi* oldu. Ekonomik olmayan grev yapmak yine vatan hainliğiydi! Ama hayat hep önde gitti. Sendikal özgürlüksüzlük altında verilen ekonomik mücadele, en azından iş yasalarını sorguya çekmekte olduğundan, grevlerin "ekonomik olmayan" yanı her geçen yıl tırmandı.

1963-67 yılları arasında yapılan 1.676 grevin %44.2'si ücret artışı, %15.2'si toplu sözleşme sorunları, %4'ü de sendikal eylemlerinden ötürü işten atılan işçilerle ve öteki grevlerle dayanışma greviydi. 1967-74 yılları arasında yapılan 7.694 grevde ise dayanışma grevi oranı %45.4'e, toplu sözleşme grevi oranı %20.1'e yükseldi. Ücret artışı için grev oranı %25.6'ya düştü.

Yukarıda, bir UGT liderinin, resmi sendikalarda çalışma taktiğinin rejimi güçlendirdiğine ilişkin sözlerini aktarmıştık. Aslına bakarsanız, bu değerlendirmesinde yalnız değildi. Yönetici elitin bir kesimi de böyle düşünüyordu. Onlara göre, *İşçi Komisyonları* ortodoks olmayan bir hareketti ve resmi sendika seçimlerine katılma taktiği hoşnutsuz işçilerin dikine sendikaya dolaylı bir desteğini sağlayabilirdi.



Cumhuriyetçi hücum birlikleri ayaklanan Frankocu askerlerle çarpışırken

Her iki taraftan bir milyon kişinin öldüğü İç Savaş, İspanya'nın gelecekteki bir kaç onyımlı belirleyecek denli şiddetli etkiler bıraktı.

Bu yüzden, *İşçi Komisyonları*'na karşı ilk zamanlar *görelî bir siyasal hoşgörü* taktiği güttüler. Hatta, 1966 eylülündeki dikine sendika seçimlerinin hemen öncesinde bir bahar havası estirilerek *İşçi Komisyonları*'nın liste çıkarılmasına göz yumuldu. Böylece, hoşnutsuz işçiler tatmin edilecek ve dikine sendikaların içinde eritilecekti.

Ama bu manevra ters tepti ve seçim sonuçları yönetici eliti tek kelimeyle çılına döndürdü. Bir kez, bu seçimler eskisi gibi göstermelik bir seçim olmadı. Eskiden katılma oranı %30'u zor tutturdu. Bu seçimlerde %83.3'lük canlı bir katılım sağlandı. 200 bini aşkın işçi temsilcisinden sadece %22.5'i yerini korudu. Seçilenlerin %75'i *İşçi Komisyonları* listesinden geldi. Madrid metal işçileri silme *Komisyona* listesine oy verdi.

Komisyona'nın bu zaferi işçi hareketine büyük moral kazandı. Resmi istatistiklere göre 567 grevin yapıldığı 1967 yılı dönüm noktası oldu. İşçi hareketinin siyasal niteliği zıplama gösterdi. İktidar bloğundaki çatlak derinleşti. İzlenegelen "yukarıdan reform" siyaseti raydan çıktı. Yönetim eliti içinde savrulmalar arttı. Çılgıncasına bir baskı kampanyası başladı. Altı bin işçi temsilcisi işten atıldı, kovuşturulmaya uğradı. Ama toplum bir kez hareketlenmişti ve 1973'e dek süren baskı dönemi, işçi hareketinin siyasal niteliğini ve buna bağlı olarak burjuvazi içindeki anlaşmazlıkları daha da körükleyecekti.

O günleri bir militan şöyle anlatıyor:

"30 Mart 1968 günü, Zarzalejo'da işkolları arası gizli bir toplantı yapıyorduk. Polis haber almış, toplantı yerini bastı, 120 kişiyi tutukladı. Ancak 10-12 kişi kaçabildi. Bir önceki pazar günü de *Metal İşletmeleri Komisyonları*'nın Madrid *Mariano de Cavia* alanında mitingi vardı. Polis 1000'i aşkın tutuklama yapmıştı. 1967'den sonraki yıllarda bunlar günlük olaylardandı."¹⁰ (abç)

Evet binlerce militan tutuklanıyor, işten atılıyor ama durum başedilir gibi değildi. İşçi hareketinin bir kez kontrolü elden çıkmıştı. Tutuklananlar ve işten atılanlarla dayanışma eylemlerinin ya-

yılması karşısında rejim bun alıyor ve tutukladıklarını bırakmak zorunda kalıyordu. Ama rejim de kendince akıllı bir taktiğe başvurmuştu: Şartlı salıverme. Yani işçi tekrar yakalanırsa "cezasını" misliyle çekecekti.

Yığın eylemleri, grevler, gösteriler artarak sürdü. Bunlar artık kendi objektivitesini kazanmıştı. Ama *Komisyona*, bir krize doğru sürükleniyordu:

"Doğrusu, ağır bir baskının geleceğini beklemiyorduk. Olağanüstü durum ilanları peşpeşe geldi. *Komisyona*, sistematik takibata uğradı. *Metal Sanayi Bölge Komisyonu*'nun 1967'de 60 üyesi varken, 1969'da sadece iki üyesi kaldı. *Komisyona*'ın başarı nedenlerinden biri olan açıklık baskıyı kolaylaştırmıştı."¹¹

Komisyona'daki iki Maocu grup PTE ve ORT illegale geçmeyi önerdi. Anlaşmazlık çıktı. *Komisyona* uzun süre bocaladı. PCE, legal olanakları daha ustalıkla kullanmayı savundu. En sonunda tabanı eskisinden daha sıkı örgütlemeyi başardı. 1973'de Maocularla anlaşmaya varılarak *Komisyona*'da birlik sağlandı. (Bu birlik 1975 ağustosuna kadar sürdü. Bu tarihte 27 üyeli Merkez Yürütme Kurulunda 7 kişiyle temsil edilen Maocular ayrıldı.)

Tablo I		
Yıllar	Grev sayısı	Grevlerde geçen iş saati sayısı
1963	777	—
1964	484	—
1965	236	—
1966	179	1.478.080
1967	567	1.887.693
1968	351	1.925.278
1969	491	4.476.727
1970	1.595	8.738.916
1971	616	6.877.500
1972	853	4.692.925
1973	931	8.649.265
1974	2.290	13.989.557
1975	3.156	14.521.901

José Maravall, *Dictatorship and Political Dissent*, s.33

Öğrenci hareketi

1943 tarihli Üniversite Örgütlenmesi Yasası, Franko faşizminin öngördüğü toplum düzeninin temelini döşeyen "Çalışma Yasası"nın bir türeviydi. Yasa, üniversiteleri, "öğretmen ve öğrencilerin devlet korporasyonu" olarak tanımlıyor ve Katolik Kilisesi'yle *Movimiento*'nun ortak denetimine veriyordu. Dolayısıyla, öğretim, "Katolik dogma ve ahlak anlayışına" ve Falanj'ın programına uygun olacaktı. Öğretim kadrosu, Falanj'ın "siyasal ruhu ve düsturları" gözönüne alınarak oluşturulacak, rektörler, hükümetçe Falanj militanı olan profesörlerden atanacaktı. Devletin kontrolündeki öğrenci birliği *Sindicato Espanol Universitario*. (SEU) da öğrencilerin Falanj ruhuna göre yetiştirilmesinden sorumluydu.

Belli bir stabilizasyonun sağlandığı 1950'lerde üniversitelerdeki eylemlilik düzeyini bir militan şöyle anlatıyor:

"Rejim, SEU yoluyla üniversiteleri kısıtlarak elinde tutuyordu. Gölgede durmak zorundaydınız ve en ufak bir hatanız tutuklanmanıza yol açabilirdi. 1954-55 yıllarında sosyalist ve komünist partiler yavaştan örgütlenmeye başladılar. Öğrenci dergilerine, film ve tiyatro kollarına, hatta SEU'ya sızıyor-duk. Küçük broşürler de dağıtıyorduk."¹²

Rejimle ilk ciddi çatışma 1956 şubatında geldi. SEU'ya örgütün demokratikleştirilmesi için yüzlerce imzalı bir bildiri verildi. SEU'nun Madrid sorumlusu, fakülte düzeyindeki görevlilerin seçimle işbaşına gelmesini kabul etti. Hükümet seçimleri geçersiz saydı. Bunun üzerine öğrenciler fakültelerdeki SEU binalarını işgal ettiler. Polisle kanlı çatışmalar oldu. Üniversiteler iki hafta kapatıldı. Birçok tutuklama yapıldı.

Bir öğrenci lideri bu olayların gelişimini şöyle anlatıyor:

"Anti-faşist şiirlerin okunduğu sanat toplantıları yapıyorduk. Bu arada, demokrasi isteyen bir bildiriye imza topladığımız için Genç Yazarlar Derneği kapatıldı... Ortega y Gasset'in cenaze töreninde 'liberal İspanyol

düşünürü' yazılı pankartlar ortaya çıktı. O zamanlar bu esaslı yürek işiydi. Kısa bir süre sonra Baroja öldü ve onun da cenaze töreni anti-Franko gösteriye dönüştü. Velhasıl o yıllarda cenaze törenleri siyasal hoşnutsuzluğu boşaltan emniyet subabı işlevini görürdü. 1956'ya böyle gelindi. Fakültelerde seçimi hükümet engellemek istediği için olaylar patlak verdi. Ciddi çarpışmalar oldu. Miguel Alvarez vuruldu. Olağanüstü durum ilan edildi. Ben de tutuklandım."¹³

1958'de dikine sendikalarda yapılan değişiklikler aynen SEU'ya da yansdı. Artık fakülte düzeyindeki görevliler seçimli olacaktı. Ama, üst kademeler eskisi gibi yine atamayla gelecekti.

1960'lar, işçi hareketi gibi, öğrenci hareketinin de yükseliş yılları oldu. 1961 sonbaharında sosyalist ve komünist partilerle bir sol örgüt, gizli öğrenci birliği *Federacion Universitaria Democratica Espanola*'yı (FUDE) kurdu. 1962 öğrenci temsilcileri seçimlerinde FUDE adayları büyük başarı sağladı.

1965 yılında, ulaşım hizmetlerine zam yapılmasıyla kıvılcımlanan öğrenci olayları hızla gelişti. Boykotlar, işgaller, polisle çatışmalar birbirini izledi. Seçimle gelen öğrenci temsilcileri, SEU'nun örgütsel çerçevesini inkar ederek Barselona'da mart ayında bir ulusal toplantı yaptılar. Hükümet nisan ayında SEU'yu kaldırdığını ilan etti ve tabanı rejime bağlayacak yeni bir öğrenci birliği modeli getirdi.

Öğrenci temsilcilerinin hemen yapılan ikinci toplantısı, bu planı geri çevirerek, *Sindicato Democratico de Estudiantes*'i (SDE) kurduğunu ilan etti.

Öğrenci hareketinin belli bir hacme ulaşması, beraberinde, o alışlageldik öğrenci tarzında tartışmaları da getirdi. Tartışmaların ardından bölünmeler sökün etti.

Rejim, öğrenci hareketini sisteme kanalize etmek için bir girişim daha yaptı. 1966-67 ders yılında yeni bir öğrenci birliği örgütlemek istedi. 1967 nisanında bütün delegelerin istifasıyla bu girişim de sonuçsuz kaldı.

Öğrenci hareketi bu yıllarda işçi hareketiyle bağlar kurmaya başladı.

Grevleri desteklemek için bir dizi boykot, işgal ve gösteri yapıldı. 27 Ocak 1967'de Madrid Üniversitesi öğrencileri, *İşçi Komisyonları*'nın 30 bin işçi getirdiği gösteriye katıldı. Bu tarihten sonra, işçi-öğrenci ortak gösterileri olağanlaştı.

Ama bir yandan da üniversitelerin kültürel, siyasal "getto"laşması sürüyordu:

"Durmadan toplantılar, boykotlar, işgaller yapıyorduk. Demokratik öğrenci birliği, siyasal af, söz ve toplanma özgürlüğü, velhasıl herşeyi istiyorduk. 'Kurtarılmış bölgeler' dediğimiz fakülte binalarında kazandığımız bu özgürlükleri gün be gün korumak zorundaydık. Savaşım içinde öğrencilerin desteği hızla yükseldi. Konferanslar, seminerler, film ve sanat gösterileri, duvar gazeteleri, sergiler ve afişlerle fakültelerde fantastik bir hayat vardı."¹⁴

Tabii ki, bu hayat beklenen ideolojik ürünlerini vermekte gecikmedi. İşçi hareketinin geride kaldığı, ekonomik savaşım çıkamazına saplandığı, bu durumda siyasal öncülüğün öğrencilerin omuzlarına düştüğü görüşü ortalıkta dolaymaya başladı.

"1967-68 yıllarında üniversiteler kalemizdi. Binlerce eylem yapıyordu. Sanki 1917 Nevski Sarayı'ndaydık. Bu arada, 1968 Paris olayları patlak verdi. Herkes, 'işte' dedi, 'çan çaldı'. Öğrenci milleti Paris'e koştu. Orada tutuklananlar arasında çok İspanyol öğrenci vardı. 1968 sonbaharında devrimci moment hâlâ duruyordu. Derken, Enrique öldürüldü ve olağanüstü durum ilân edildi. Ağır bir baskı geldi. Örgütleri yeni duruma uydurmayla çalıştık. Madrid'in her yerinde korsan gösteriler, komando eylemleri yapıyorduk. Günde 4-5 komando saldırımız vardı. Polis fakülteleri işgal etti. Bu işgal ve tutuklamalar aralıksız üç yıl sürdü. Hareketi yeniden toparlamak uzun zaman aldı. Sıkı bir illegal çalışmadan sonra 1974'de açık savaşıma yeniden başladık."¹⁵

İktidar bloğunun çatlayıp dağılması, muhalefetin toplumsal tabanının genişlemesi

Franko, aktif bir yığın desteği örgütlemeye çalışmadı. Belli ki, rejimden yana da olsa, bir yığın hareketliliği girişiminin İç Savaş'ın cepheleşmesini canlandıracağından korktu. Ama, pasif bir tabanı elinde tutmaya özen gösterdi. Piyango bileti satıcıları, taksi şöforleri, devlet dairelerindeki kapıcı-odacı ordusu, İç Savaş'ta milliyetçi saflarda çarpışanlardan ya da ailelerinden oluşturulurdu. Bunun yanında, korporasyonların devasa bürokrasisi de geçimini rejime borçluydu.

Franko faşizmi, kendi yığın tabanının gücünden çok, rejim karşıtlarının güçsüzlüğüne dayanıyordu. 1950'ye gelindiğinde bütün muhalefet odakları ezilmiş ve görece bir stabilizasyon sağlanmıştı. Rejim, toplumdaki çıkan yetenekleri kendi içinde eritme mekanizmalarını da oluşturmuştu.

Öyle bir durum doğmuştu ki, siyasete ilgi gösteren unsurlar için yalnızca iki kutup kalmıştı. Ya rejimin mekanizmaları içine çekilecek, ya da anti-rejim yolda yürüyüp komünistlerin — zayıf bir olasılıkla sosyalistlerin — illegal örgütüne ulaşacaktı. Bu yüzden burjuva muhalefet uzun süre ülke içinde bir varlık gösteremedi. Şunu güvenle söylemek mümkün ki, Franko'nun son yıllarına dek, ülke içindeki tek ciddi muhalefet gücü komünistlerdi.

Burjuva muhalefetin kayda değer ilk girişimi 1962'de yapıldı. Yurtdışında sürgün tarihçi Salvador de Madariaga, 118 önde gelen Münih'de kongreye çağırıldı. Çoğu monarşist olan 80 delege ülke içinden geldi. Kongre, cafcıflı bir bildiriyle, "İspanya'da 18 Temmuz 1936'da başlayan ve rejim tarafından zafer kutlamaları, sansür ve yığinsal

haberleşme araçları tekeliyle suni olarak sürdürülen İç Savaş, Münih'de 6 Haziran 1962'de sona ermiştir" dedi. Bu değerlendirmeye, Franko'nun varoluş nedenini elinden alıyor ve dolayısıyla normale dönülmesini istemek anlamına geliyordu.

Tabii ki, Franko bunu affetmedi. Ülkeye dönenlerin — durumlarına göre — kimisini hapse, kimisini Kanarya Adaları'na sürgüne yolladı, kimisini de korkutmakla yetindi. Delegelerden muhafazakâr sözcü Jose Maria Robles'in Franko'nun bu gazabını açıklayan sözleri ne kadar ilginç: "Franko için, İç Savaş'ın unutulmasından daha tehlikeli birşey yoktur."¹⁶

Gerçekten de, yığinsal haberleşme araçlarının başta gelen görevi, Franko'yu egemen sınıf açısından siyasal zorunluluk yapan acil geliş nedenini belleklerde canlı tutmaktı. İç Savaş'a halkı bölen çok partililiğin yol açtığı, ulus adına güçleri tek elde toplayan Franko sayesinde ülkenin yıkımdan, "kızıl tehlike"den kurtarıldığı vb. işlenirdi.

Stabilizasyonun sağlanması, nesnel olarak, acil geliş nedenini ortadan kaldırmış ve egemen sınıf içinde farklı siyasal davranışların yolunu açmıştı. Ancak, ülkede, burjuva siyasal kadro denebilecek bir güç de kalmamıştı. Zamanla *rejimin içinde*, iktidar bloğunun unsurlarını şu ya da bu yöne çekistiren ve evrimleştirir tarzda bazı güçler belirdi. Bu güçler belki faşist değildi ama dar bir burjuva demokratik ortamdan çok uzaktı. Siyasal anlamda muhalefet olarak değil, fakat yönetim cihazı içinde farklı görüşler olarak palazlanan bu güçlerin en önemlisi *Opus Dei*'ydi.

Opus Dei

Katolik kilisesi, Franko faşizminin iktidar bloğunu oluşturan güç merkezlerinden bir tanesiydi. Kilisenin de kendi içinde birkaç ekibi vardı. *Opus Dei* örgütü bunlardan biriydi ama ötekilerden farklı olarak, daha çok, din görevlisi olmayanlara hitap ediyordu. *Opus Dei*, katolikliğe hizmet etmek için mutlaka kiliseye girmek gerekmediğini, herkesin seçtiği mesleğinde topluma örnek olacak tarzda ilerlemesiyle de katolikliğin yüceltilebileceğini öğretiyordu. *Opus Dei*'nin elitizme yaptığı bu çağrı ve üyeleri arasındaki yarı gizli sıkı dayanışma, toplumda ilerlemek isteyen hırslı ve yetenekli unsurlar üstünde büyük etki yaptı. Dahası, *Opus Dei*'ye girmek, kilisenin Frankoculukla özdeşleşmiş görünümünden bir sıyrılmaya yolu olarak da değerlendirildi.

Opus Dei, bilinçli olarak üniversitelerle sızdı. Gelecek vadeden yetenekli öğrencilere ve öğretim üyelerine çengel attı. (Örneğin, Navarre Üniversitesinin ve İspanya'nın önde gelen iş idaresi okulu IES'in kontrolünü ele geçirdi.)

Opus Dei'nin bir başka faaliyet alanı da finans çevreleriydi. İspanya'nın yedinci büyük özel bankası *Banco Popular*'a *Opus Dei* bankası deniyordu. Bankanın yönetim kurulu başkanı Luis Vall, *Opus Dei* ailesindendi. Bir başka *Opus Dei*'ci Gregorio Lopez Bravo (bir ara Franko'ya dışişleri bakanlığı yaptı) en büyük özel banka olan *Banesto*'nun yönetim kurulundaydı. Yine aileden Enrique Sendagonta, *Banco de Vizcaya*'nın başkan yardımcısıydı. Bankacılar derneği başkanı Rafael Termes de *Opus Dei*'ciydi.

Opus Dei, aslında uluslararası bir örgüttü. Ama üyeliğinin ezici çoğunluğu İspanya'daydı. *Opus Dei*'nin en güçlü zamanında 72 bin üyesi vardı.

Opus Dei'nin siyasal düzeyde söylediği çok birşey yoktu. Franko'dan sonra monarşinin getirilmesinden yana olduğunu belirtmekle yetiniyordu. Asıl ilgi alanı, ekonominin yönlendirilmesi üstüneydi. *Opus Dei*, İspanya'nın kendi olanaklarıyla teknoloji geliştiremeyeceği düşüncesinden hareket ediyordu. O halde, dışardan teknoloji alınmalıydı. Ama teknoloji ithali dövize, döviz de ucuz ve kaliteli mal üretim ihraç etmeye bağlıydı. Bu nitelikte bir üretim ise gelip

dünya standartlarında teknoloji yokluğunda tıkanıyordu. O zaman bu kısır döngü içinde kalmanın bir anlamı yoktu. İspanya, herşeyi göze alarak dışa açılmalı ve modern kapitalist dünyayla hesaplaşmalıydı. Bunun için de, önce, otarkı anlayışı yıkılmalı ve fiyatların kaynak dağılımını tayin edeceği bir pazar ekonomisi kurulmalıydı.

Opus Dei, bu görüşleri savunarak iktidar koridorlarında yükseldi ve 1957 şubatında yapılan kabine değişikliğiyle ekonomik işlerin yönetimini ele geçirdi. Bu görüşler, önceleri ürkek, daha sonra kararlılıkta ama kesintilere uğrayarak uygulamaya kondu. *Opus Dei*, 1974'e kadar hükümetteki varlığını sürdürdü. Daha sonra etkisini yitirdi.

Opus Dei'nin ekonominin yönetimine geldiği ilk yıllarda İspanya IMF, Dünya Bankası ve OECD'ye katıldı. AET'yle görüşmeler başladı. 1959'da hükümet *Opus Dei*'nin hazırladığı İstikrar Programı'nı kabul etti. Bu programla dış ticaret açığı ve enflasyonun önlenmesi, ekonomiye miras kalan hantallıkların giderilmesi ve modern bir ekonominin yaratılması hedefleniyordu. Suni olarak yüksek tutulan *pezeña* devalüe edildi. İthalat sınırlandı. İhracaata parasal teşvik verildi. Kamu harcamaları kısıtlandı. Krediler azaltıldı. Ücretler donduruldu.

1962'de İstikrar Programı — dediklerine göre — başarıyla sona erdi. Dillerde İspanya mucizesi lafı dolaylıydı. Gerçekten de 1960'lar İspanya'nın sosyo-ekonomik yapısına köklü dönüşümler getirdi. Aslında "İspanya mucizesi", bazı tarihsel şanslarının iyi değerlendirilmesine dayanıyordu.

Bir kere, 1960'lar dünya kapitalizminin şahlandığı yıllardı. Rejim bu fırsatı kaçırmadı. Teknoloji transferi ve sanayii modernleştirmedeki döviz darboğazı başlıca üç kaynaktan aşıldı: Dış krediler, turizm gelirleri ve yurt dışındaki işçilerin yolladıkları dövizler. (1973'de F. Almanya'daki İspanyol işçiler yarım milyona, Fransa'dakiler de 250 bine ulaşmıştı.)

1960'lı yıllarda, gayri safi milli hasıla her yıl ortalama %7 arttı. 1957'de kişi başına düşen milli gelir 300 dolarken, 1971'de 1.070 dolara, 1974'de 2.446 dolara yükseldi. Sanayi üretimi 1960-70 arasında üç katına çıktı. 1970'den 1975'e %40 daha arttı. İspanya 1940'da ihracaatının %40'ını tarım ürünleriyle sağlayan bir tarım ülkesiyken, 1973'de artık bu oranın %18'e düştüğü bir sanayi ülkesi olmuştu.

Tablo 2

Yıllara göre aktif nüfusun sektörel dağılımı (1974'de toplam nüfus: 35.219.000)

Yıllar	Tarım	Sanayi	Hizmet
1950	%50	%26	%25
1960	%41.7	%31.8	%26.5
1970	%29.1	%37.3	%33.6
1974	%23.1	%37.2	%39.7
1979	%20.4	%34.4	%45.2

OECD, *Economic Surveys, Spain*

Kilise

Başlarda kiliseyle Franko'nun arası çok iyiydi. Kilise, İç Savaş'ta açıkça Franko tarafını tutmuştu. Rejim de bu desteği ayakta tutmak için örneğin 1944'de koyduğu boşanma yasağı gibi yöntemlerle kilisenin gönlünü hoş tutmaya çalışıyordu. 27 Ağustos 1953'de Vatikan'la imzalanan konkordato bu yolda önemli bir adım oldu. Bu anlaşmayla kiliseye geniş ekonomik ve hukuksal imtiyazlar tanındı. Örneğin, bir papaz suç işlediğinde ancak bağlı olduğu piskopozun izniyle yargılanabilecekti. Franko, bunlara karşılık olarak, Vatikan'dan çok muhtaç olduğu belli bir uluslararası onay alıyordu.

Ne var ki, 1960'lara doğru, kilise artan toplumsal hoşnutsuzluğun etkilerini üzerinde hissetmeye başladı. İşçi insan

unsuruyla, bu arada onun günlük sorunlarıyla uğraşmak olan kilise, bütün ülkeye yayılmış cemaat örgütünü, hiyerarşisinin altında ipe dizek gibi dizemezdi. Özellikle, "taban örgütleri", toplumdaki dalgalanmalara belli ölçüde yanıt vermezse cemaatin liderliğini elden geçirir, toplumdaki soyutlanırdı. Bu nedenle, kilise hiyerarşisinin yığınlarla en çok ilişki içinde olan kesimleri, yer yer, toplumsal hoşnutsuzluğun sözcülüğüne soyundular. 1960'larda işçi hareketinin yükselişi koşullarında, kimi yerel papazlar illegal örgütlerle doğrudan işbirliğine girdiler. Öyle ki, *İşçi Komisyonları* yarı gizli toplantıları için kilise binalarının dokunulmazlığından yararlanıyordu.

Tabanın, dolayısıyla toplumun nabzındaki değişimleri yakalayan kilise elitinde, kilisenin rejimle özdeşleşmiş imajının İspanya'nın geleceği için büyük bir dezavantaj olduğu görüşü taraftar kazandı. Bu görüş, Papa 23. John'un 1961'deki yıllık konuşmasına sızdı. Papa, konuşmasında Franko'ya isim vermeden çatıyordu. Bu nedenle, konuşma İspanya başından tam metin verilmedi. Franko, Papa'ya, "*Movimento katoliktir*" diyerek *Cortes*'den yanıt verdi.

Vatikan, Franko sonrası İspanya'da kilisenin konumunu sağlama almak için kolları sıvadı. Rejimle kendisi arasında mesafe koyan piskopozların işbaşına gelmesi yönünde ağırlığını koymaya başladı. Din adamlarıyla halk arasında daha doğrudan ilişki kurmak için çeşitli girişimler yapıldı. Toplumun nabzı dik katle izleniyordu. Vatikan, bundan sonraki yıllarda ana taktiğini, kilise kurumunu yıpratmamak ve İspanya'nın yeniden kuruluş dönemine güçlü girmek yönünde tuttu.

Vatikan'ın bu taktiğiyle yetişen yeni kuşak piskopozlar, 1960'ların sonunda Piskopozlar Konferansında (Episcopal Conference) çoğunluğu sağladılar. Yeni siyasetin sözcülerinden Toledo başpiskopozu kardinal Tarancon, 1969'da İspanya başpiskopozu oldu.

Tarancon ekibi, kiliseyi tamamen yeni görüşlere kazanmak için 1971'deki Kilise Kongresine (Ecclesiastical Congress) hazırlanmaya başladı. Bütün ülkeye yayılmış 18 bin papaza — devasa örgüt — toplumsal, siyasal sorunlara ilişkin anketler yollandı. Bu anketler temelinde, toplumsal muhalefeti kiliseye kanalize edici karar tasarıları hazırlandı. Kilise İç Savaş'ta yalnızca bir tarafı tutmamalıydı, her iki tarafı da kucaklamak için gayret sarfetmeliydi yolundaki karar, büyük gürültülerle 78'e karşı 138 oyla kabul edildi.* Bu karar, kilisenin İç Savaş'ı kazanan koalisyon ortaklığından resmen ayrılması ve Franko'ya savaş ilan etmesi demek oluyordu.

Kiliseyle Frankocuların çatışması, 1973'de öldürülen başbakan Carrero Blanco'nun cenaze töreninde skandal düzeyine ulaştı. Törende bağnaz Frankocular "Taranco'ya ölüm", "kızıl papaz defol" diye bağırdılar.

Bir başka skandal da 1974 martında patladı. Bu tarihte Bilbao piskopozu Antonio Anoveros, Bask ülkesindeki ulusal baskıyı protesto eden bir vaaz verdi. Franko, Anoveros'u Roma'ya sınırışı etmek üzere ev hapsine aldırdı. İspanya başpiskopozu kardinal Tarancon sert çıktı. Franko'yu kastederek "kilise işleyişine doğrudan ya da dolaylı müdahale edenlerin" aforoz edileceğini duyurdu. Rejim geriledi, zevahiri kurtaran bir formülle iş örtbas edildi.

Kilisenin Franko sonrası döneme "alın açık" girme taktiğinin son örneği, Franko'nun cenaze törenine karşı alınan tutum oldu. Kardinal Tarancon cenazeye gitmeyip alt düzeyde birini yolladı. Törenin sönük geçmesi için elinden geleni yaptı. İki gün sonra yapılan Juan Carlos'un taç giyme törenine ise kilise vargücüyle katıldı.

* İç Savaş'ta 7 bin papaz öldürülmüş, binlercesinin kulakları kesilmişti. Bu yüzden, eski kuşak "kulaksızlar" karara karşı çok direndiler.